

РОЗВИТОК ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ СТУДЕНТА ПІД ЧАС ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

У статті висвітлено наукові погляди на проблему розвитку індивідуальності студента й творчого самовиявлення особистості, розкрито роль позааудиторної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, визначено форми роботи та засоби збагачення майбутніх фахівців досвідом самовиявлення під час позааудиторної роботи. Підкреслено, що у процесі позааудиторної роботи студенти збагачують досвід особистісного й професійного самовиявлення.

Ключові слова: досвід, індивідуальність, особистісне зростання, особистість, позааудиторна робота, професійне самовиявлення, розвиток, творча самореалізація, формування.

На сьогодні актуалізовано проблеми розвитку творчої особистості студента, створення умов для творчого самовиявлення кожного громадянина, на чому наголошено в Національній доктрині розвитку освіти та Державній національній програмі “Освіта. Україна XXI століття” [4].

Для підготовки справжнього професіонала необхідний індивідуальний, творчий підхід під час навчально-виховного процесу, зокрема позааудиторної роботи. Студентам потрібно допомогти розвинути природні творчі здібності, реалізувати їх у житті й майбутній професійній діяльності.

Наразі все більшої актуальності набуває проблема формування творчої індивідуальності майбутнього фахівця, оскільки успішнішою у своїй професійній діяльності може бути людина – творча особистість, здатна до безперервного самовдосконалення, професіонал, який відчуває себе потрібним суспільству.

Актуальність порушеної в статті проблеми підкреслено не лише посиленою соціальною необхідністю у творчих людях, а й зростанням потреби особистості в розвитку своєї індивідуальності, унікальності та цілісності. Нерідко причиною невдоволеності, розчарувань, проблем із навчанням, уповільнення руху до саморозвитку й самореалізації в подальшій професійній діяльності є нереалізованість студентом себе, власної індивідуальності, неповторності, унікальності.

Теоретична значущість і недостатня розробленість цієї проблеми визначили тему статті, а її *метою* стало розкриття сутності дефініції “індивідуальність”, висвітлення наукових підходів до розуміння цього феномена в контексті позааудиторної роботи під час професійної підготовки.

Питання творчості висвітлено в дослідженнях М. Бахтіна, Д. Богоявленської, Г. Буша, Т. Волобуєвої, Дж. Гілфорда, О. Лука, І. Манохи, В. Моляко, Я. Пономарьова, А. Пуанкаре, В. Роменця, З. Сіверса, В. Століна, Е. Торранса, А. Шуміліна та ін.

Проблемі творчого розвитку та самореалізації особистості присвячені наукові розвідки Б. Ананьєва, В. Андрєєва, Р. Брушлинського, Л. Дроздікової, В. Загвязинського, А. Маслоу, М. Махмутова, В. Моляко, В. Риндак, Ю. Сенько, С. Сисоєвої, М. Скаткіна, Т. Сущенко, В. Татенка, Т. Шапової, Н. Яковлевої та ін.

У працях українських і зарубіжних учених (М. Бердяєва, Л. Виготського, Ф. Ніцше, Ж. Сартра, П. Флоренського, М. Хайдеггера та ін.) теоретично обґрунтовано дефініції індивідуальності. Проблема індивідуальності розглядали в різних аспектах: філософському (Л. Зеленов, М. Каган, І. Кон, Д. Лоуренс, Н. Михайловський, Ю. Орлов, І. Резвицький, В. Тугаринов, Ю. Хабермас), педагогічному (О. Абдуліна, Є. Бондаревська, В. Ільїн, О. Пєхота, В. Сластьонін), психологічному (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн та ін.). Специфіку творчої індивідуальності пояснювали такі вчені, як А. Асмолов, М. Бахтін, В. Беллов, І. Кон, В. Міріманов, В. Шадриков та ін.

Питання професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців вивчали В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Г. Горченко, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, П. Кравчук, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільто, В. Мухіна, О. Пєхота, Я. Пономарьов, Ю. Фокін, В. Фрицюк, І. Ширшова та ін.

На думку С. Рубінштейна, “в діяльності людини, яка йде своїм життєвим шляхом, всі психічні властивості особистості не тільки виявляються, а й формуються” [9, с. 10].

Творчу діяльність визначено як форму діяльності людини чи колективу, створення якісно нового, чого ніколи не існувало раніше. “Задатки творчої діяльності притаманні будь-якій людині. Треба вміти їх розкрити й розвинути. Прояви творчих здібностей варіюють від великих і яскравих талантів до скромних і малопомітних, але сутність творчого процесу однакова для всіх. Різниця – в конкретному матеріалі творчості, в масштабах досягнення і їх суспільної значущості” [6, с. 286].

На наш погляд, ще недостатньо уваги приділено дослідженню самого процесу формування та розвитку індивідуальності студента, збагачення її професійно значущими рисами й ознаками та підготовки до реалізації нею власного духовно-творчого потенціалу під час майбутньої професійної діяльності.

За словами З. Сівєрс, процеси самореалізації в професійній сфері (починаючи зі вступу до вищого навчального закладу), характеризуються тим, що, на відміну від процесів виховання й навчання, пріоритетну роль починають відігравати самовиховання, самонавчання, самопізнання, які сприяють самовдосконаленню майбутнього спеціаліста [8].

Професійне самовдосконалення особистості завжди пов'язано з усвідомленням необхідності успішно працювати на користь суспільства. Особливості характеру та волі творчої особистості зумовлюють можливості її саморозвитку, у тому числі творчих здібностей, студент стає не лише об'єктом, а й суб'єктом творчого розвитку.

У багатьох дослідженнях з педагогіки і психології висвітлено методологічні, теоретичні аспекти розвитку особистості, її ролі в житті суспільства; суб'єктно-об'єктні відносини, структура, закономірності, психологічні особливості процесу творчості, зміст творчої діяльності, яку можна вважати комбінаторною, оскільки її результатом є “не тільки відображення наявних у досвіді людини дій та вражень, а створення нових образів чи дій” [8].

Індивідуальність у царині філософських і психолого-педагогічних досліджень тлумачать головним чином як вираження відмінностей однієї людини від іншої в парадигмі одиничного, неповторного, особливого.

Низка вчених (Н. Дубінін, В. Колесников, В. Мерлін, Р. Міллер, І. Резвицький, Л. Рувинський, В. Русалов, В. Тугаринов) розглядає індивідуальність як інтегральну ознаку особистості.

Індивідуальність – це своєрідність психіки й особистості індивіда, його неповторність. Поняття “індивідуальність” багато в чому перегукується з поняттям “особистість”, яке застосовують, коли індивіда характеризують як суб'єкта соціальних відносин [2, с. 158]. Для індивідуального розвитку особистості потрібні свобода й незалежність, а необхідність адаптації до соціального середовища й прагнення до незалежності породжують потребу в соціальній творчості [7].

Уміло спланована й організована позааудиторна робота у вищому навчальному закладі має потужний навчально-виховний потенціал, оскільки надає можливості студентам набути досвіду професійної та особистісної самореалізації. Виховні заходи, створюючи основу для здійснення професійної діяльності, стимулюють і творчу самореалізацію майбутніх фахівців.

Реальна практика організації виховної роботи у вищих навчальних закладах України засвідчила, що ще недостатньо уваги приділяють такій важливій ланці навчально-виховного процесу, як позааудиторна робота.

Позааудиторна робота студентів – це процес, у якому домінує елемент самореалізації, саме тому вона, насамперед, має бути орієнтована на особистість студента, на розвиток його індивідуальності. Позааудиторна робота дає змогу студентам гармонізувати внутрішні й зовнішні чинники формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих освітніх і культурних потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються.

Розвитку індивідуальності студентів сприяють різні форми й види позааудиторної навчально-виховної роботи (організація дискусійних студентських клубів, клубів за інтересами, індивідуальні консультації тощо).

Можна ще запропонувати відкриття творчих лабораторій, експериментальних майданчиків, розробку системи нестандартних методів навчання, зокрема ділових ігор, під час яких кожен студент міг би розвивати власний творчий потенціал, формувати свою творчу індивідуальність, саморозвиватися і самовдосконалюватися, що особливо важливо для майбутньої професійної діяльності.

Ефективності позааудиторної роботи у ВНЗ сприяють наукові й науково-дослідні гуртки, творчі об'єднання, дискусійні реформи; бажано, щоб

проводилися диспути, майстер-класи тощо. Дуже важливою ланкою в цьому процесі є студентське самоврядування, яке вирішує організаційно важливі питання.

На нашу думку, до основних форм позааудиторної роботи студентів належать науково-дослідна робота, безпосередня участь у конференціях, діяльності громадських організацій, професійно-ділових іграх, виробнича практика, волонтерство, організація змагань, диспутів, круглих столів, допомога соціальним службам тощо.

Контроль за позааудиторною роботою студентів може бути опосередкованим або органічно вписаним у навчальний процес. Ефективність навчально-виховного процесу у ВНЗ залежить від діяльності кураторів студентських груп.

Основними напрямками методичного забезпечення розвитку індивідуальності студента під час навчання можна виокремити:

– створення комфортного освітнього середовища, в якому студент міг самовиразитися в процесі нестандартних видів навчальної діяльності (інтерактивна лекція, дискусія, семінар-інтерв'ю, випуск студентської газети, публічний захист творчих проєктів, студентські блоги тощо);

– забезпечення варіативності професійної підготовки з пріоритетною орієнтацією на розвиток творчого потенціалу особистості й індивідуальних здібностей майбутнього фахівця, вибір за власним бажанням студентів професійно орієнтованих курсів, підсилення мотивації навчання;

– використання індивідуальних, колективних навчально-творчих завдань, які стимулюють прояв індивідуальності й водночас уміння працювати в команді;

– постановка проблемних завдань, вирішення яких передбачає співтворчість і творчий діалог;

– організація спільної творчої діяльності студентів і викладачів, що сприяє накопиченню й передачі досвіду творчої діяльності; поєднання індивідуальної та колективної форм навчання; самоорганізація творчої самостійності майбутніх фахівців;

– конструювання професійних ситуацій, що стимулюють творче мислення, саморозвиток культури діалогу, творчий підхід до вирішення завдань;

– встановлення духовно-творчої взаємодії студентів і викладачів, гуманістичних міжособистісних стосунків як базової основи розвитку індивідуальності кожного студента.

Для того, щоб цей процес відбувався успішно, необхідний педагогічний супровід, пов'язаний з наданням допомоги студентам у засвоєнні соціального досвіду професійного самовиявлення в процесі професійної підготовки в університеті та під час виробничої практики. Цьому сприяють:

– створення педагогічно комфортного освітнього середовища, сприятливих умов для розвитку творчих здібностей студентів, доброзичливої атмосфери в навчально-виховному процесі, наближеному до професійної діяльності;

- забезпечення розгалуженої системи активно-творчого мовнокомунікативного самовираження;
- орієнтація педагогічного процесу на індивідуально-творчий розвиток особистості майбутнього фахівця, його професійно-адаптивну готовність до соціальної відповідальності у виконанні професійних функцій;
- цілеспрямоване зацікавлення студентів перспективою успішного практичного застосування отриманих професійних навичок і знань та досвіду самовиявлення;
- створення розгалуженої системи стимулювання професійно-творчого самовиявлення студентів у процесі професійної підготовки;
- встановлення гуманістичних міжособистісних стосунків на діалогічних засадах;
- організація ситуацій успіху, сприяння самореалізації студентів;
- професійно-адаптивна спрямованість на підготовку майбутнього фахівця до соціальної відповідальності й готовності до професійної творчої діяльності.

Процес формування індивідуальності студента відбувається на тлі творчості, істинної сутності людини, джерела розвитку і прогресу суспільства. Вільна творча самореалізація особистості є запорукою її успішної адаптації та інтеграції, здійснення нею свого призначення.

Для того, щоб студенти під час навчально-виховного процесу могли набувати досвіду творчого пошуку, вони повинні брати участь у творчому пошуку шляхів розв'язання проблеми. Для формування творчого досвіду необхідно конструювати спеціальні педагогічні ситуації, що створюють умови для творчого вирішення, адже навчання творчості відбувається головним чином на проблемах, уже вирішених суспільством.

Висновки. Отже, зростання ролі позааудиторної роботи – одна з провідних ланок удосконалення виховного процесу у вищій школі. Сучасний рівень суспільно-економічного розвитку України вимагає від майбутніх фахівців не лише таких професійних рис, як мобільність, комунікабельність, активність, спроможність і готовність оволодівати новими знаннями та досвідом, а й здатності творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя, особливо у професійній, ще гострішою бачиться актуальність проблеми формування творчої індивідуальності студента під час навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Акмеология : учеб. пособ. / А. Деркач, В. Зазыкин. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 256 с.
2. Большая психологическая энциклопедия. – Москва : Эксмо, 2007. – 544 с.
3. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учеб. пособ. / Ю. А. Гагин. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : СПбГУПМ : Балт. пед. академия, 2000. – 222 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 3.
5. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол.: М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.

6. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / упор.: О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2007. – 404 с.

7. Ржевська Н. Творчість як основна умова формування особистості майбутнього фахівця [Електронний ресурс] / Н. Ржевська. – Режим доступу: <http://ipto.kiev.ua/files/rxo/rxo3.pdf>.

8. Сіверс З. Ф. Феномен творчості як базова складова акмеологічного розвитку особистості / З. Ф. Сіверс // Освіта і управління. – 2008. – № 1. – С. 47–55.

9. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Межериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – Москва : Сфера, 2009. – 448 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015.

Дяченко И. Н. Развитие индивидуальности студента в процессе внеаудиторной работы

В статье освещены научные взгляды на проблему развития индивидуальности студента и творческого самовыражения личности, раскрыта роль внеаудиторной работы в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов, определены формы работы и средства обогащения будущих специалистов опытом самопроявления во время внеаудиторной работы. Подчеркивается, что в процессе внеаудиторной работы студенты обогащают опыт личностного и профессионального самовыражения.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, индивидуальность, личностный рост, личность, опыт, профессиональное самоопределение, развитие, творческая самореализация, формирование.

Dyachenko I. The Development of Personality of the Student in the Process of Extracurricular Activities

The article highlights the scientific views on the problem of the development of the student identity and creative self-expression, the role of extracurricular activities in the process of professional training of future specialists, the forms of work and means of enrichment of future specialists experience self-realization during extracurricular activities Skillfully planned and organized extracurricular activities in higher education has a powerful educational potential, because it provides opportunities for students to gain experience of professional and personal self. Educational activities, providing the basis for implementation of professional activity, stimulating and creative self-realization of future specialists.

Extracurricular work of students is a process which is dominated by the element of self-realization, which is why it primarily should be focused on the identity of the student, the development of his personality. Extracurricular activities provide students an opportunity to harmonize the internal and external factors of formation of professional culture, creates additional conditions for the realization of inner potential, meeting the educational and cultural needs, which in the course of classroom work are not being met.

The personality development of students is promoted various forms and types of extracurricular educational work (organization of student discussion clubs, service clubs, individual consultations, etc.).

It is emphasized that in the process of extracurricular activities students are enriched experience for personal and professional expression.

Key words: experience, personality, personal growth, personality, extracurricular activities, professional self-determination, development, creative self-realization, the formation.